

A FELSŐEOCÉN/ALSÓOLIGOCÉN HATÁRKÉRDÉS
A MALAKOLÓGIA SZEMSZÖGÉBŐL

Kacske­mé­ti­né Kör­men­dy Anna

A magyarországi felsőeocénben a molluszkák nem játszanak olyan fontos rétegtani szerepet, mint a nummuliteszek, a plankton foraminiferák vagy a nannoplankton. Ennek oka, a kisebb biosztratigráfiai értékük mellett egyrészt abban keresendő, hogy a felsőeocén rétegekben lévő molluszkák megtartási állapota nem kielégítő: csak kőbelek vagy lenyomatok formájában jelentkeznek, másrészt a jó állapotban lévő fajok nagy része perzisztens /pl. a Chlamys biarritzensis vagy a Tubulostiom spirulaeum/, melyek a középsőeocéntól esetenként a rupéli tetejéig is megtalálhatók.

Nem állt módomban minden esetben, hogy a különböző lelőhelyekről előkerült felsőeocén molluszkákat közvetlenül tanulmányozhassam, mivel az anyag jelentős része, különösen a régebbi gyűjtések, gyűjteményrészlegek elkallódtak. Így elsősorban az irodalmi adatokra kellett támaszkodnom. Ezek értékelésénél komoly nehézséget jelentett, hogy a régebbi faunafeldolgozásoknál a határozások főként az északi medencék, boreális területek monográfiai alapján történtek és nem vették figyelembe a mediterrán régió faunáját, melyhez a magyar faunák is tartoznak. E régebbi határozások tehát erős revízióra szorultak.

Jelen munkám kiindulópontja felsőeocén molluszkafaunáinknak a priabonien sztratotípusából ismertetett malakofaunával való összehasonlítása volt. Mielőtt ezt megtenném, vázlatosan ismertetnem kell a priabonien sztratotípusát és faunisztikai jellemzőit.

A priabonien definíciója MUNIER-CHALMAS, M. és LAPPARENT, A. /1893/ kutatóktól származik. Szerintük a típuslelőhelyen - mely nem egy szelvényből áll - 3 egymásra következő képződmény különíthető el:

1. az alsó, a "Cerithium diaboli-s réteg" /a Granella lelőhelyen/, melynek fontosabb molluszkái a C. diabolin kívül, a Cerithium plicatum, Cerithium conjunctum és a Bayania decussata;
2. a középső, az "Orbitoideses, Operculinás, Nummulites fabianiis, kagylókkal és echinoideákkal teli márgák és mészkövek" rétege; /Priabona lelőhelyen/
3. a felső, a "bryozoás márga" vagy "brendolai márga" Spondylus cisalpinussal és Ostrea brongniartival. Ez már átmenetet jelez az oligocén felé.

OPPENHEIM, P. /1901/ monográfiájában feldolgozta Priabona és Granella ősmaradványait. A foraminiferák, bryozoák és echinoideák mellett 20 kagylófajt és 12 csigafajt ismertetett részletesen.

FABIANI, R. /1915/ szintén 3 képződményt különböztetett meg:

1. aldőpriabonien mészkövet és márgát, Cerithium diabolival, Bayania stygissel és Cardiumokkal;
2. középsőpriabonien meszes márgákat Orthophragmina-lumasel-lával, melyben az Orthophragmina sella /helyesen Discocyclina sella/ és Nummulites fabianii mellett Plicatula bovensis, Ostrea martinsi, Dimya intusstriata fajokat emel ki, mint erre a szintre jellemző molluszkákat, és
3. felsőpriabonien bryozoás márgát, melyben a Gryphaea brongniarti, Pecten arcuatus, Venus praecursor és a Pleurotomaria laevigata fajok játszanak fontosabb szerepet.

Az újabb munkák közül ki kell emelni PICOLLI, G. és MOCELLIN, L. G. /1962/ kitűnő összefoglaló munkáját Priabona priabonienjének makrofaunájáról. Ebben 60 kagyló- és 45 csigafajt, tehát 105 molluszkát ismertetnek részletesen Priabona környékének lelőhelyeiről. A 105 faj közül 31 csak a felsőeocénből ismert, 14 a felsőeocénből és oligocénből egyaránt, a többi pedig az alsó- és középsőeocén, valamint az oligocén közepéig terjedő rétegekben is előfordul.

Ha ezt, a legkorszerűbb munkát alapul véve megvizsgáljuk a magyarországi felsőeocén rétegekből előkerült molluszkafajokat, azt látjuk, hogy ezek közül 42 faj ismert hazánk eocénjében és ezek közül 18 faj a mi felsőeocén rétegeinkre is jellemző.

A régebbi munkákat mellőzve, s csak az újabbakra figyelve, ha nagyon leegyszerűsítjük a helyzetet, akkor tulajdonképpen két felsőeocén képződmény-csoportot ismerünk hazánkban a molluszkafauna alapján: egy alsó, nummuliteszes, discocyclinidás, lithothamniumos mészkövet és márgát, valamint egy felső, foraminiferás, molluszkumos márgát, melynek felső része a bryozoás márga.

A nummuliteszes, discocyclinidás, lithothamniumos mészkő a Bakonyban, a Tatabányai-medencében, a Gerecse É-i peremén, Dorog környékén, a Mát-rában és a Bükk-hegységben fordul elő. Ezekben a helyeken kevés molluszkát tartalmaz, mindössze 1-1 Chlamys biarritzensis és Tubulostium spirulaeum ismert belőle. A Budai-hegységben azonban e rétegekből nagy egyed- és fajszámu molluszkafauna ismert.

A foraminiferás, molluszkás márga legjelentősebben a Budai-hegységben és a Gerecse északi peremén fejlődött ki /budai, ill. pizskei bryozoás márga/. A Budai-hegység e rétegei jelentős mennyiségű molluszkát tartalmaznak. Ezek egyharmada azonos Priabona felsőeocénjének molluszkáival, de néhány faja az oligocénben is egzisztál. A pizskei bryozoás márgából meghatározott 15

csiga- és 6 kagylófaj közül csak 3 közös a priabonai molluszkákkal. A többi molluszkafaj részben a budai márgából leirt fajokkal azonos /pl. Tellina budensis, Pleurotomaria budensis/, részben pedig a mi kiscelli agyagunk, illetve a haringi oligocén faunában találtakkal egyezik. Ha tehát a piszkei márgának csak a molluszkafaunáját tekintjük, akkor ennek alapján e márga ugyanugy lehet legfelső priabonien, mint annál fiatalabb kora.

Mindebből kiderül, hogy a felsőeocén molluszkafaunánk jelenlegi feldolgozottsági állapotukban csak nagyon szerényen tudnak kapcsolódni a határkérdés-vitához. De éppen ez az ankét jó volt arra, hogy ráirányítsa figyelmünket felsőeocén molluszkafaunáink intenzívebb begyűjtésére, valamint feldolgozására, illetve revíziójára, hiszen számos taxon rejtőzhetik még rétegeinkben és gyűjteményeinkben, melyek fontos adatokat szolgáltathatnak az eocén/oligocén határproblémák megoldásához.

I R O D A L O M

FABIANI, R. 1915: II Paleogene del Veneto. - Me. Ist. Geol. Univ. Padova, 3, pp. 1-336.

MUNIER-CHALMAS, M. et LAPPARENT, A. 1893.: Note sur la nomenclature des terrains sédimentaires. - Bull. Soc. Géol. France, 3, XXI, p. 438-488

OPPENHEIM, P. 1901.: Die Priabonaschichten und ihre Fauna im Zusammenhange mit gleichaltrigen und analogen Ablagerungen. - Palaeontographica, XLVII, p. 1-348.

PICCOLI, G. et MOCELLIN, L. G. 1962.: Studi sulla macrofauna priaboniana di Priabona. - Mem. Ist. Geol. Univ. Padova, 23, p. 1-120.

+ + + +

A fauna revíziójához számos rendszertani munkát - többségük klasszikus monográfia - használtam. Ezek felsorolását itt mellőzöm. Ugyancsak mellőzöm a szemle elkészítésénél - főként az adatok miatt - használt publikációk terjedelmes listáját is. Néhány, témánk szempontjából alapvető munkát azonban megemlítendőnek tartok. Ezek:

HANTKEN M. 1971: Az esztergomi barnaszénterület földtani viszonyai. - Földt. Int. Évk., I, p. 3-141

HOFMANN K. 1871.: A Buda-Kovácsi hegység földtani viszonyai. - Földt. Int. Évk., I, p. 199-273

HOFMANN K. 1873. Adalék a Buda-kovácsi hegység másodkori és régibb harmadkori képződései puhányfaunájának ismeretéhez. - Földt. Int. Évk., II, p. 193-215

HOFMANN K. 1880.: Buda vidékének némely ó-harmadkori képződéséről. - Földt. Közl., 10, p. 245-292

KECSKEMÉTNÉ KÖRMENDY A. 1972.: A Dorogi-medence eocén mollusca faunája. - Földt. Int. Évk., 55/2, pp. 237

SZÓTS E. 1956. Magyarország eocén /paleogén/ képződményei. - Geol. Hung., Ser. Geol., 9, pp. 320.

V I T A

BÁLDI T.: Felveti a Propeamusium fallax fontosságát a határképződményekben.

Válasz: Ezzel kapcsolatban is további vizsgálatok várhatók.